

Glas otroka v procesih pomoči

Zagovornik – glas otroka

DOMEN RAKOVEC, Zagovornik, koordinator in član skupine SIPP
drustvo.prosoc@gmail.com

.....

● **Povzetek:** Projekt Zagovornik – glas otroka je pri nas v veljavi deveto leto. V tem času je že zdavnaj prerasel pilotno fazo in se razširil po vsej državi. Namenjen je otrokom in mladostnikom z namenom krepite njihovega glasu. V svojo bit postavlja otroka, njegove želje in potrebe. Omogoča aktivno participacijo najšibkejših članov družbe in jih s tem dela kompetentne za nadaljnje življenje. Projekt, ki je dokazal, da ne bi smel biti več projekt, temveč samostojni akter znotraj sistema.

Ključne besede: zagovornik, zagovorništvo, opolnomočenje, glas otroka.

Advocate – Voice of the child

● **Abstract:** Project Advocate – Voice of the child has been with us for the last nine years. In this period of time has outgrown its pilot phase and expanded across the country. It is aimed at children and adolescents in order to strengthen their voice. At its core are the child's needs and wishes. It enable active participation of the weakest members of society and make them competent for further life. A project has demonstrated that it should not be project anymore but an independent actor within the system.

Key words: child advocate, advocacy, empowerment, voice of the child.

Uvod

Septembra 2005 se je v prostorih Varuha človekovih pravic sestala delovna skupina (SIPP) strokovnjakov vladnih in nevladnih organizacij ter otrok z namenom okrepiti otroke in mladostnike v zadevah, ki se jih tičejo, predvsem kadar gre za kolizijo in-

teresov ali nemoč sodelovanja staršev. Po zgledu nekaterih tujih držav smo si tudi pri nas zaželeli, da otroka postavimo ob bok starejšim, tistim, ki lahko sami odgovorno sprejemajo odločitve in s tem nastale posledice. Zanimalo nas je predvsem, kaj si o določenem položaju, v katerem se je znašel, misli otrok. Kakšne so njegove želje, potrebe, kaj nam govori ali sporoča kako drugače? Zanimalo nas je, kaj in kje je otrokov glas. Zdelo se nam je prav, da ima otrok potrebne informacije, da je soudeležen pri iskanju rešitev in da ima ob sebi osebo, ki je tam samo zaradi njega. Osebo, ki ga zastopa in deluje v njegovem imenu za njegovo korist na podlagi dogovorov, ki jih skleneta skupaj. Otrok mora postati subjekt in ne ostati predmet obravnave. Zdelo se nam je prav, da ima otrok pravico in možnost dobiti svojega zagovornika.

Tako je skupina tudi uradno začela z izvajanjem pilotnega projekta in leta 2008 usposobila prvo skupino za-

namreč omenja zagovornika, dalj časa je pripravljen tudi poseben zakon o zagovorniku otrok. Oba hkrati bi zagovornika po vseh letih tako končno umestila v obstoječi pravno-formalni sistem.

Obrazložitev osnovnih pojmov in delovanje zagovornika

Darja Zaviršek (Zaviršek idr., 2002: 69) navaja, da **zagovorništvo pomeni zavzeti se zase ali za drugega**, ko presodimo, da ima nekdo moč nad vašim življenjem ali življenjem druge osebe in ne upošteva vaših potreb oz. potreb druge osebe. Zagovorništvo je zavzeti se za pravice osebe, da bi se povečala njena moč. Zagovorništvo pomeni govoriti za nekoga, vendar ne v pokroviteljskem smislu, temveč tako, da bodo interesi, želje, pravice osebe, ki ima manj ekonomske, družbene in sim-

bolne moči ter znanja, zares upoštevani. Tanja Lamovec (Lamovec, 1998: 140) meni, da je temeljna funkcija zagovorništva pravzaprav le ena. To je opolnomočenje v vseh svojih notranjih kot tudi zunanjih vidi-

kih. Opolnomočenje je proces, ki ni nikoli končan, saj je treba pridobljeno razvijati, če hočemo to obdržati.

Tudi v Posebnem poročilu Varuha človekovih pravic o zagovorniku iz leta 2012 je navedeno **opolnomočenje otroka kot temeljna naloga zagovornika**, kar pomeni, da otrok končno nastopa v vlogi subjekta v polnem pomenu besede - z vsemi pravicami, ki mu pripadajo. Zagovornik ne govori o tem, kaj je najboljša za otroka, ampak omogoča, da je otrok seznanjen z informacijami, ki se tičejo njegovega življenja, in o njih lahko izrazi svoje mnenje. S tem ga varuje pred zlorabo in slabo prakso.

Prepogosto smo lahko spremljali razmere, ko se je v številnih in pogosto tudi dolgotrajnih postopkih sprejemalo za otroka pomembne odločitve, ne da bi ta bil kakor koli vključen, kot da se ga to ne tiče. Otroka se ni »slišalo«, četudi je na različne načine opozarjal nase in poskušal povedati svoje mnenje. Takšna ignoranca otroka ne sme biti sprejemljiva in jo je nujno treba prekiniti.

Poročilo še navaja, da je zagovornik tisti, ki zastopa, posreduje ali govori namesto drugega (v našem primeru otroka ali mladostnika), je njegov glas:

- zagotavlja neodvisnost in zaupnost v odnosu z otrokom;
- pomoč zagotavlja le tistim otrokom, ki to želijo, in pri tistih korakih, pri katerih ga potrebujejo;

Zagovorniki »samo« prenašajo glas otroka in zagovorništvo je samo nadgradnja obstoječega sistema. Nič ne jemlje in ne posega v delovanje ter pristojnosti drugih udeležениh.

govornikov, letos pa se obeta že peta. Umeščanje zagovornika v sistem pomoči se je s tem začelo. Sprva pilotno, na petih centrih za socialno delo, vendar je bila potreba po projektu kmalu vidna tudi zunaj pilotnih območij. Danes je projekt razširjen tako rekoč že po vsej državi, zagovorniki pa so bili uspešni oz. so pomagali pri uveljavitvi otrokovega glasu v veliki večini primerov. Ob tem je treba poudariti, da končnih odločitev ne sprejemajo zagovorniki. Te ostajajo v domeni drugih strokovnih oseb in ustanov. Zagovorniki »samo« pre-

Zagovorništvo je zavzeti se za pravice osebe, da bi se povečala njena moč.

našajo glas otroka in zagovorništvo je samo nadgradnja obstoječega sistema. Nič ne jemlje in ne posega v delovanje ter pristojnosti drugih udeležениh. Vsekakor pa se je s prakso in izkušnjo medsebojnega sodelovanja povečala tudi občutljivost tako staršev kot oseb, ki sprejemajo odločitve.

Žal lahko po vseh letih delovanja pilotnega projekta govorimo še vedno samo o projektu. Želje in strokovno mnenje so usmerjeni k zagovorništvu kot neodvisnemu institutu, saj izkušnje kažejo, da le tako lahko zagotovimo nujno potrebno neodvisnost, samostojnost in strokovnost pri obravnavi primerov, ki zadevajo otroke in mladoletne. Politična in ekonomska realnost v državi sta pač drugačni. Družinski zakonik, katerega usoda se bo predvidoma nadaljevala to jesen,

- sodelovanje z otrokom gradi na »odnosu« in ne na »vedeti in znati«;
- otroku zagotavlja vse relevantne informacije, ga podpira v njegovem sprejemanju, predpostavljajući in razumevanju teh informacij;
- zastopa mnenje otroka;
- skrbi, da se ob sprejemanju odločitev mnenje otroka ne ignorira;
- nikoli ne dela sklepov o tem, koliko je otrok sposoben oblikovati svoje mnenje, ampak odkriva njegova občutja, poglede in mnenja;
- je »tam« pripravljen, ko ga otrok potrebuje, in ga seznanja z možnostmi izbire.

Podobno tudi Darja Zaviršek (Zaviršek idr., 2002: 80) navaja dejavnosti zagovorništva:

- potegovati se za uporabnika ali uporabniški cilj,
- opolnomočenje,
- predstavljanje, zastopanje drugega,
- delovanje na konkretni nalogi,
- zavestna identifikacija z uporabnikom.

V proces zagovorništva zagovorniki vstopajo skozi t. i. socialnodelavski delovni odnos, ki vključuje te elemente (Čačinovič Vogrinčič, 2005):

- dogovor o sodelovanju; otroku pojasnimo, kdo smo, kakšna je vloga zagovornika in njegovo poslanstvo; povemo mu, da se nobeno dejanje oz. korak ne stori brez njegovega vedenja in privolitve in da se bo zagovornik o vsaki nameri najprej posvetoval z njim;
- instrumentalna definicija problema in soustvarjanje rešitev; problem je treba na samem začetku jasno opredeliti; reševanje problemov je usmerjeno v iskanje rešitev; rešitve se soustvarjajo skupaj;
- osebno vodenje; potrebna je popolna pristranskost in identifikacija z otrokom. Vedno znova je treba preverjati, ali smo na isti poti oz. ali je prišlo do morebitnih sprememb glede odnosa otroka do nastalega stanja.

Zagovorniki izhajajo iz perspektive moči uporabnika, kar pomeni, da v otroku iščejo področja, na katerih je dober, na katerih se da graditi za njegovo prihodnost. Skozi **etiko udeležенosti** (v odnosu smo si enakovredni, vsi smo aktivni glede na svoje zmožnosti) se je konkretnih akcij treba lotiti po principu tu in sedaj. V ospredju so otrokove koristi, kar je tudi glavno vodilo v delovnem odnosu. Ob tem je potrebna mera previdnosti zagovornika, saj, kot ugotavlja Jenkole (Jenkole idr., 2008: 23), mora biti zaradi neopredeljenosti termina in pogostih zlorab vsaka interpretacija koristi otroka skladna z duhom celotne konvencije o otrokovih pravicah s posebnim poudarkom na otroku kot osebnosti z lastnimi pogledi. Ob tem je pomembno, da **zagovornik**

spoznava problem skozi oči uporabnika. To pomeni, da se mora naučiti aktivno poslušati. Poleg tega je treba dajati uporabniku čustveno oporo, ga opogumljati v njegovih sposobnostih in njegove želje in potrebe posredovati okolju, to je njegovim bližnjim in ustanovam (Lamovec, 1998: 143). **Zagovornik je v veliki prednosti zaradi neodvisnosti**. Predvsem institucionalne, saj ne zastopa poslanstva institucije, niti ne prejema plačila od njih. S tem je razbremenjen stalne razpetosti med koristmi uporabnika na eni strani in zagovarjanjem ali opravičevanjem pravil ustanove, ki ga plačuje, na dru-

Zagovornik je v veliki prednosti zaradi neodvisnosti. Predvsem institucionalne, saj ne zastopa poslanstva institucije, niti ne prejema plačila od njih.

gi strani (Zaviršek idr., 2002: 82). In kot pravi Lamovec (Lamovec, 1998: 142) je oseba, ki je na plačilni listi ustanove, lahko dober strokovnjak in sočuten človek, ne more pa biti zagovornik.

Velikokrat je treba proces, ki ga je sprožila institucija, znova obrniti v pravo smer. Vendar se ob tem - kot pravita Flaker in Lamovec (Flaker, Lamovec, 1993: 44) - ni priporočeno spuščati v prepire z osebami, ki so za uporabnika tako ali drugače pomembne, kajti posledice bo nosil uporabnik. Tudi če bo npr. treba vložiti tožbo proti instituciji, bo to treba opraviti vljudno, brez žalitev. Še previdneje je treba ravnati s svojci. Zagovorniki se moramo v njihov položaj popolnoma vživeti in se potruditi, da ga vidimo tudi z njihovimi očmi. To ne pomeni, da smo nevtralni. Nevtralen ni mogoče biti. **Zagovornik je na strani uporabnika in se bojuje za njegove pravice** (Lamovec, 1998: 146).

Postavitev zagovornika – protokol

Informacijo o problemu oz. pobudo za postavitev zagovornika lahko poda kdor koli, ki smatra, da so kršene pravice otroka. Praksa kaže, da tovrstnih pobud največ dajejo centri za socialno delo, starši in otroci. Precej več bi si jih želeli iz šol in zdravstva, saj se velikokrat ravno v teh institucijah najprej izkaže, da ima otrok težave.

Pobudo naslovimo (glej shemo) bodisi na vodjo projekta na uradu Varuha ali na pristojnega območnega koordinatorja. Oba skupaj preučita vsako pobudo in se odločita, ali se postopek postavitve izpelje ali ne. Če se izkaže, da pobuda ne zajema dejavnosti zagovornika oz. zajema dejavnosti druge pristojne ustanove, pobudnika usmerimo do te ustanove, pobudo za postavitev zagovornika pa zavržemo. Če se izkaže, da je primer >

za postavitev zrel, stečejo dogovori za čimprejšnjo koordinacijo.

Z liste zagovornikov izberemo osebo, ki bi bila s primerom najbolj skladna. Pri tem mislim na delovni profil osebe, saj imamo na listi zagovornikov celo vrsto različnih strokovnjakov: socialne delavce, pedago-

sprejemajo drugi organi, največkrat centri za socialno delo in sodišča. Včasih se zgodi, da zaradi dolgotrajnosti postopkov sodišča ne sprejmejo odločitve tudi po letu dni ali več. Zgodi se, da mladostnik v tem času postane polnoleten, s tem sicer pridobi druge pravice, vendar pa je delovanje zagovornika po tem oteženo. Lahko pa z gotovostjo trdim, da se 80 odstotkov primerov konča relativno hitro. Približno enak odstotek velja za upoštevanje glas otroka, kar kaže na smiselnost in nujnost nadaljnjega delovanja zagovornikov.

Informacijo o problemu oz. pobudo za postavitev zagovornika lahko poda kdor koli, ki smatra, da so kršene pravice otroka.

ge, socialne in specialne pedagoge, pravnike, psihologe, defektologe idr. Istočasno potekajo pogovori glede same postavitve. To lahko v skladu s sedanjo zakonodajo izpeljemo na dva načina: s soglasjem obeh staršev (kadar to ni mogoče, je pa nujno, prek skrbnika za posebni primer) ali odločbe centra za socialno delo. Lahko pa zagovornika uradno postavi tudi sodišče. Soglasje otroka (dovolj je ustno) za postavitev je seveda nujno potrebno.

Ko imamo soglasje oz. odločbo ter izbranega zagovornika, koordinator organizira uvodno srečanje. Nanj so vabljeni otrok, pobudnik, starši in zagovornik. Namen uvodnega srečanja je seznanitev otroka in zagovornika, seznanitev s standardi in normativi zagovorništva in razjasnitev nejasnosti. Uvodno srečanje je hkrati tudi spoznavno srečanje otroka in zagovornika.

Sledi izvajanje zagovorništva v skladu z dejavnostmi, ki so potrebne za uveljavitev glasu otroka. Zagovornik se z otrokom srečuje toliko časa, kolikor je potrebno. Prostor prilagodimo otroku, ob tem je najpomembnejši občutek varnosti. Zaradi načela nepristranskosti, predvsem kadar gre za kolizijo interesov, se izogibamo prostorov pri enem izmed staršev. Odsvetujemo tudi srečanje v uradnih prostorih za mizo, saj to povzroča nelagodje pri otroku.

Delo zagovornika spremljata koordinator in vodja projekta. Zagovornik o svojem delu redno poroča, obvezna pa je tudi njegova udeležba na superviziji in interviziji.

Trajanje zagovorništva posameznemu otroku je različna od primera do primera. Recimo, da izjavo otroka, ki je predmet sodelovanja, pridobimo relativno hitro. Otroku in zagovorniku sta s tem uresničila poslanstvo svojega odnosa. Izjavo, ki jo lahko napiše otrok sam, skupaj z zagovornikom ali pa zagovornik (v tem primeru jo otrok pregleda in se mora strinjati z njo), po končanem srečanju (sestava je enaka kot na uvodnem, vendar se ga otrok udeleži samo, če to izrecno želi) posredujemo staršem, sodišču, centru za socialno delo ali drugi ustanovi oz. osebi. S tem je izpolnjena naloga zagovornika. Kot smo že omenili, pa končne odločitve

Spomladi 2013 je bilo v Državnem zboru RS predstavljeno Posebno poročilo o zagovorniku. Poročilo je skupaj s sodelavci pripravila takratna vodja projekta mag. Martina Jenkole. Poročilo je dober pregled dotedanjega opravljenega dela, zato v nadaljevanju predstavljam kratek povzetek tega poročila.

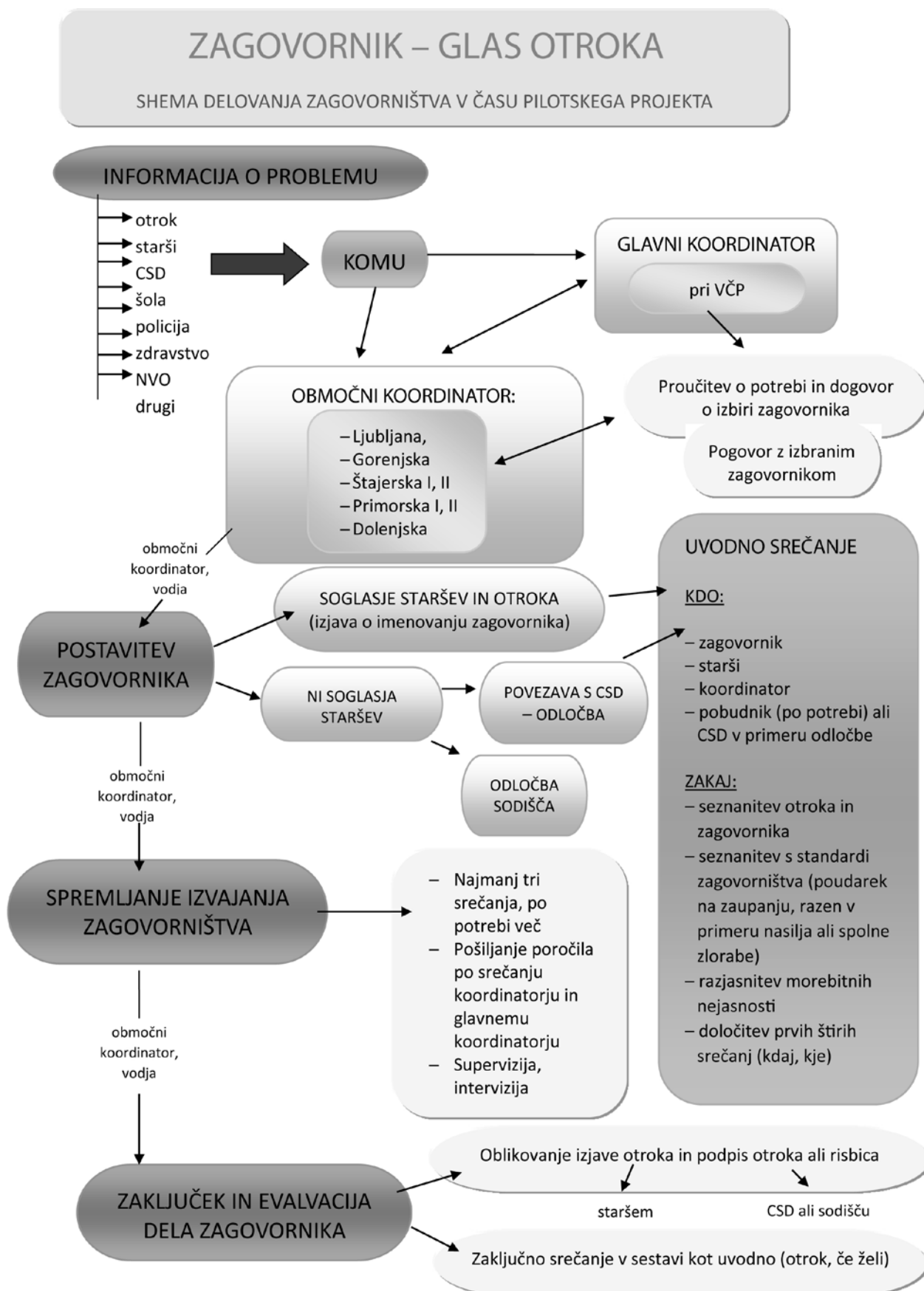
Posebno poročilo varuha človekovih pravic RS (povzetek)

Temeljne podlage za postavitev zagovornika otroku

Po slovenski pravni ureditvi (1. odst. 117 člena, 118. člen zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih) otrok pridobi poslovno sposobnost z 18. letom. S 15. letom pridobi delno poslovno sposobnost, razen v družinskopravnih postopkih, ko je otroku, ki je dopolnil 15 let in je sposoben razumeti pomen in posledice svojih dejanj (409. členu zakona o pravdnem postopku), priznana popolna procesna sposobnost. Kadar gre za zadeve, v katerih nima popolne poslovne sposobnosti, otroka v postopkih zastopajo starši oziroma skrbniki.

Tako kot so starši primarno odgovorni za varovanje pravic in koristi otroka, so starši tudi tisti, ki imajo tako pravico kot dolžnost pomagati svojemu otroku, kadar je v stiski, in ga ustrezno zastopati - upoštevati otrokovo mnenje v skladu z njegovo starostjo in zrelostjo ter seveda ob zastopanju izhajati iz dejstva, da morajo biti vsem vpletenim koristi otroka poglobitno vodilo.

V primerih, ko je med staršema izrazit spor ali ko je iz ravnanja staršev ali skrbnika razvidno, da sami niso več sposobni oceniti koristi otroka in ravnaajo otroku v škodo, je zaradi varovanja pravic in koristi otroka nujno otroku omogočiti podporo z ustreznim zastopanjem in omogočiti, da se ga v skladu z določili Konvencije o otrokovih pravicah in Evropske konvencije o uresničevanju otrokovih pravic, jemlje resno kot osebo z vsemi človekovimi pravicami. V slovenskem prostoru pa se žal, kljub vsemu govorjenju o otrokovih pravicah, še vedno največkrat zadržujemo na stališčih, da

se otrokove pravice uresničujejo prek tistega, »ki ve«, kaj je za otroka najbolje. Zato ima prepogosto mnenje in hotenje otroka pri tem zanemarljivo težo, kar pomeni zanemarjanje otrokovega polnopravnega statusa, ki mu ga dajeta omenjeni konvenciji.

Združeni narodi so že v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah razglasili, da so otroci upravičeni do

Ob iskanju različnih možnosti za pomoč otrokom premalo upoštevamo drugačnost njihovega čutenja in dojemanja stvarnosti, čeprav bi bilo treba uporabiti njihov pogled in upoštevati njihovo mnenje.

posebne skrbi in pomoči. Pravice otroka so v razvoju mednarodnopravne ureditve človekovih pravic doživele pomemben napredek s **Konvencijo o otrokovih pravicah (KOP)**, ki jo je sprejela Generalna skupščina ZN dne **20. novembra 1989**. Ta konvencija opredeljuje otrokove pravice na način, da ima pred očmi **otroko-vo osebnost in njegovo identiteto**.

KOP, ki je močan mednarodni instrument regulacije in hkrati ogrožje vseh dejavnosti v zvezi z otroki, v skladu z **8. členom Ustave R Slovenije** v naši državi **uporabljamo neposredno**. Prednost je v tem, da izhaja iz pravic otroka in ne iz pravic staršev, in s tem omogoča, da **otroka obravnavamo kot subjekt** v različnih pravnih razmerjih. Letos mineva 23 let od sprejema KOP, vendar ugotavljamo, da njena implementacija v Sloveniji še ni ustrezna.

Ob iskanju različnih možnosti za pomoč otrokom premalo upoštevamo drugačnost njihovega čutenja in dojemanja stvarnosti, čeprav bi bilo treba uporabiti njihov pogled in upoštevati njihovo mnenje, seveda v skladu z njihovo zrelostjo in sposobnostjo. Le z upoštevanjem vsega naštetega so ustvarjeni pogoji za njihovo aktivno vključevanje v različne postopke.

Otroci že po **Ustavi RS** (56. člen) uživajo posebno varstvo in skrb. To posebno varstvo državo zavezuje, da z ustreznimi ukrepi **zagotovi ustrezen pravni položaj otroka in s tem tudi uveljavitev otrokovih pravic**.

Republika Slovenija se je k posebni skrbi za otroka zavezala tudi z **nasledstvom KOP in ratifikacijo evropske konvencije o uresničevanju otrokovih pravic (MEKUOP)**, pri čemer je pomembno vedeti, da KOP v ospredje vseh postopkov postavlja interes otroka, ga obravnava kot samostojnega nosilca pravic in zahteva okrepitev njegovega položaja v postopku.

Cilj MEKUOP je predvsem uresničitev 4. člena KOP, ki nalaga državam pogodbenicam, da sprejmejo ustrezne zakonodajne, upravne in druge ukrepe za uresničitev s KOP priznanih pravic otroka. Glavni cilji evropske konvencije so:

- v korist otrok spodbujati njihove pravice,
- jim priznati procesne pravice in
- jim omogočiti uresničevanje teh pravic tako, da so otroci sami ali prek drugih oseb ali organov obveščeni in jim je dovoljeno, da sodelujejo v postopkih pred pravosodnimi organi, ki jih zadevajo.

Iz drugega poglavja MEKUOP izhaja, da morajo pristojni organi otro-

ku po notranjem pravu v postopkih, ki ga zadevajo, z zadostno stopnjo razumevanja zagotoviti te **procesne pravice**:

- pravico do obveščenosti in izražanja lastnega mnenja (3. člen),
- pravico zaprositi za imenovanje posebnega zastopnika (4. člen),
- druge možne procesne pravice (5. člen) zaprositi za pomoč zaupno osebo.

Konvenciji dajeta širok razpon meril za zaščito telesnih, duševnih, čustvenih, socialnih in vedenjskih razvojnih potreb otrok. **Na kratko: zavezuje nas, da otroke obravnavamo kot osebnosti, ki so sposobne oblikovati in izražati svoje mnenje, sodelovati v postopkih odločanja in vplivati na rešitve; le način je treba prilagoditi njihovi starosti in zrelosti.**

Obveza Republike Slovenije kot podpisnice KOP je, da pravice otrok, izražene v omenjenih konvencijah, prek svojih organov končno implementira v vsakdanje življenje.

Namen in cilji projekta Zagovornik – glas otroka

Namen

Z delovanjem zagovornikov zagotoviti učinkovito izvajanje pravice otrok, da imajo v vseh postopkih, procesih in dejavnostih, ki jih zadevajo, možnost izraziti svoje mnenje in spremljati, kako se to dejansko upošteva:

- zagotoviti **aktivno sodelovanje** otrok v procesih odločanja;
- zagotoviti pravico otrok, da so **seznanjeni s pomenom ter posledicami** postopkov, procesov in dejavnosti, ki jih neposredno zadevajo;

- **okrepiti njihov položaj** in procesne pravice v postopkih, ki jih zadevajo.

Cilji

- Izoblikovanje in postavitve **modela zagovornika** otrokovih pravic.
- Z vzpostavitvijo **mreže usposobljenih zagovornikov** po vsej Sloveniji omogočiti **dostopnost** in aktivno sodelovanje otrok v zadevah, ko starši ne morejo ali ne zmorejo učinkovito zastopati njihovih interesov.
- Oblikovanje **protokolov ravnanja** v procesu zagovorništva.
- Umestitev zagovorništva v **zakonodajo** (družinski zakonik ali samostojni zakon).
- Postavitev oziroma ustanovitev **neodvisnega instituta zagovorništva**.

S projektom želimo postaviti temelje zagovorništva in spodbuditi:

- da se otroka postavi v vlogo subjekta,
- da se sliši njegov glas v pravem pomenu besede,
- da se mu za krepitev njegovega položaja in dopolnitev njegovih zmožnosti omogoči zastopanje, kar je pogoj za uresničitev njegovih pravic, in
- opozoriti državo na njeno zavezo za pravno-formalno ureditev zagovorništva za otroke.

Pobudniki za postavitev zagovornika otroku so različni in se z leti tudi spreminjajo. Zadnja leta prejemamo največ pobud iz nekaterih centrov za socialno delo, kar je spodbudno, saj je bila večina centrov za socialno delo ob prvih primerih postavitve zagovornika odklonilna do našega dela. Njihov odnos se je zelo spremenil zlasti na tistih centrih, kjer so že sodelovali z zagovorniki. Navajajo, da so v tem sodelovanju našli novo kakovost delovanja, v kateri se gradi na glasu otroka ob pomoči zagovornika, ki ima zaradi svoje neodvisnosti in nepristranskosti pomembno vlogo. Tako korist otroka postaja resnično poglavito vodilo pri reševanju zadev, ki se ga tičejo. Še vedno pa je nekaj centrov za socialno delo, ki kljub temu da so seznanjeni z vlogo zagovornika, niso podali nobene pobude. Iz pogovorov s strokovnimi delavci razberemo zaskrbljenost, da bi bilo v primeru, če bi predlagali, da se otroku pomaga s postavitvijo zagovornika, mogoče razumeti, da svojega dela ne zmorejo opravljati kakovostno. Slišati je tudi opazke, da zagovorništvo ne bi bilo potrebno, če bi centri za socialno delo svoje delo opravljali kakovostno. To pa ne drži in takšnim izjavam upravičeno lahko pripišemo nepoznavanje specifičnosti dela zagovornika ter dela centrov za socialno delo. Otrok namreč potrebuje nevtralno ose-

bo, ki ne predstavlja institucije, pripada samo njemu in si samo zanj lahko vzame toliko časa, kot je potrebno, da ji lahko zaupa, da bo njegovo mnenje posredovano nespremenjeno in da mu zagotovi oporo, ko je potrebno. Pri tem dinamiko srečanj narekuje otrok in ne institucija.

Pobude za postavitev zagovornika lahko podajajo tudi osnovne in srednje šole ter nekatere ustanove. Od šol smo doslej prejeli le dve pobudi, štiri od okrožnih sodišč, dve od pediatrične klinike in eno iz kriznega centra.

Med posamezniki so doslej največ pobud podale matere, očetje le nekaj manj, sledijo stari starši, mladostniki, po eno ali dve pobudi pa drugi pobudniki, običajno sorodniki otrok. Ob tem bi posebej izpostavili pobude otrok oziroma mladostnikov, od katerih se jih je le sedem strinjalo, da bi v ta namen pridobivali soglasja staršev, kar je po obstoječi zakonodaji še potrebno. Več mladostnikov ni podalo pobude, saj je bilo pridobivanje soglasij staršev za večino nesmiselno in zelo moteče. Zato smo jim lahko pomagali tako, da smo jim posredovali potrebne informacije in imeli z njimi več telefonskih pogovorov (pojasnila, razjasnitve položaja, pogovori), po potrebi pa posredovali tudi na centru za socialno delo, v vzgojnem zavodu idr.

Čas, potreben za postavitev zagovornika, je bil zelo kratek - en teden, če ni bilo težav pri pridobivanju soglasij staršev (v primerih, ko je podal pobudo eden od

Konvenciji nas zavezujeta, da otroke obravnavamo kot osebnosti, ki so sposobne oblikovati in izražati svoje mnenje, sodelovati v postopkih odločanja in vplivati na rešitve; le način je treba prilagoditi njihovi starosti in zrelosti.

staršev, je bil nekajkrat drugi od staršev nekoliko nezaupljiv). V primerih, ko sta pobudo podala oba starša ali pa center za socialno delo, praviloma ni bilo problemov. Večino zagovornikov smo postavili ob soglasju obeh staršev, le približno 10 odstotkov pa z odločbo pristojnega centra za socialno delo. Pri postavitvi zagovornika posvečamo veliko pozornosti pridobitvi soglasja staršev, saj je stiska otroka manjša, pomoč otroku in reševanje problematike pa uspešnejše, če starše pridobimo za sodelovanje. Zato starše vključimo ob začetku dela zagovornika, ko jih podrobno seznanimo z delom, pojasnimo nejasnosti in se dogovorimo za prvih nekaj srečanj z otrokom, ter ob koncu, ko jih seznanimo s pridobljenim mnenjem otroka. Ob tem mnenju otroka damo ustrezno težo, ga jemljemo resno, starše pa opozorimo na pomembnost upoštevanja mnenja

in njihovo odgovornost ob tem. Upravičeno lahko trdimo, da je uspešnost zagovorništva v izvedenih primerih razveseljiva in celo nad pričakovanji.

Starost otrok, ki smo jim postavili zagovornika, je bila zelo različna. Najmlajša je bila triletna deklica, najstarejši pa mladostnik, ki je med zagovorništvom dopolnil 18 let. Povprečna starost je bila 10,6 leta.

Različno je tudi število srečanj z otrokom. Na uvodnem srečanju se okvirno dogovorimo za štiri srečanja

- mladoletnik v kazenskem postopku,
- nenadne spremembe otroka - odklanjanje šole, beg, poskus samomora.

Spodbudne izkušnje

Redna srečanja med otrokom in zagovornikom omogočajo, da otrok dobi aktivno vlogo pri reševanju vprašanj, povezanih z njegovimi pravicami in koristmi, ter lahko nastopa v vlogi subjekta v polnem pomenu besede (opolnomočenje otroka). S tem povečujemo kompetentnost otroka pri reševanju problematike in zaščiti njegovih pravic in koristi.

Postopnost in večkratna srečanja otroka z zago-

vornikom izboljšajo otrokovo zaupljivost in odprtost, na strani zagovornika pa boljše prepoznavanje njegove volje, želje in potreb. Zagovornik je pozoren tudi na neverbalno komunikacijo otroka in na to, da posreduje informacije na njemu razumljiv način, kar omogoča aktivnejše sodelovanje otroka. To je še zlasti pomembno takrat, ko je zagovornik povezovalni člen med otrokom in različnimi institucijami. Zagovornik po potrebi ščiti otroka pred zlorabo in slabo prakso - opozarja na nejasnosti, pomanjkljivosti in na potrebo po razjasnitvi morebitnih vprašanj otroka, kar omogoča zanj bolj zadovoljive rešitve položaja.

Opazno je, da je pomoč zagovornika veliko bolj uspešna in kratkotrajnejša, če je zgodnja. V primerih, ko zagovornik vstopi šele, ko postajajo problemi kompleksnejši in je vključenih več institucij, pa je pomembna tudi njegova povezovalna vloga med institucijami in še zlasti to, da otroku ni treba sodelovati z vsako od njih.

Prepoznavnost zagovornika kar hitro raste, saj prejemo vedno več pobud od strokovnih služb in staršev, nekaj tudi od otrok. Presenetljivo visok odstotek staršev soglaša s postavitvijo zagovornika otroku. Razveseljivo je, da tako centri za socialno delo kot sodišča in nekatere

strokovne službe, kjer je zagovornik že zastopal otroka, vedno bolj sprejemajo zagovornika kot okrepljeni glas otroka in kot sodelavca pri iskanju najustreznejše rešitve za otroka.

Otroci o zagovornikih

- Veseli me, da sem lahko sodelovala v projektu Zagovornik - glas otroka, ki pomaga otrokom v stiski. Super odlično zadovoljna sem bila s svojo zagovornico, ki mi je zelo svetovala in pomagala tudi potem, ko se je projekt v zvezi z mano končal. Se-

Otrok potrebuje nevtralno osebo, ki ne predstavlja institucije, pripada samo njemu in si samo zanj lahko vzame toliko časa, kot je potrebno.

(enkrat tedensko) in pojasnimo, da bomo število srečanj prilagodili potrebi otroka in reševanju težave.

Vsebine zadev, v katerih smo postavili zagovornike:

- odločanje o zaupanju otroka in odločanja o stikih,
- odklanjanje stikov otrok s staršem, s katerim ne živi,
- težave pri stikih s staršem, s katerim otrok ne živi,
- stiki s starimi starši in sorodniki,
- tožba za predodelitev otroka,
- rejništvo in premestitev otrok v drugo rejniško družino,
- odklanjanje namestitve otroka v rejniško družino ali zavod,
- želja po vrnitvi iz zavoda ali rejniške družine domov,
- odklanjanje vrnitve v lastno družino,
- nasilje nad otroki,
- nasilje v družini,
- sum spolne zlorabe,
- zanemarjanje in ogroženost otroka,
- odvzem otrok in namestitve v zavodsko varstvo ali rejništvo,

Opazno je, da je pomoč zagovornika veliko bolj uspešna in kratkotrajnejša, če je zgodnja.

- opozarjanje na ogroženost otroka po smrti enega od staršev,
- smrt matere in neupoštevanje želje otroka po materini smrti,
- zdravljenje otroka v pedopsihiatrični bolnišnici,
- težave otroka, nameščenega na psihiatrično kliniko,
- težave pri namestitvi otroka v ustrezno institucijo,
- nestrinjanje otroka s prešolanjem,
- odklanjanje in neobiskovanje pouka,
- urejanje skrbništva,
- pomoč pri urejanju statusa otroka,

veda mi še zmeraj pomaga in mi svetuje, če imam doma kakršne koli težave. (K., 16 let)

- Ta program oziroma projekt Zagovornik - glas otroka, se mi zdi zelo koristen, saj je meni zelo pomagal. Imela sem težave v družini, saj sem trpela nasilje mojih najbližjih. Ko sem končno spregovorila o tem, je bilo za mene lepo poskrbljeno in zdaj sem srečna. Imela sem podporo v moji zagovornici, ki se je na sodišču zelo zavzela zame, me branila in mi tudi dajala oporo, saj sem v njej videla osebo, ki je na moji strani in me podpira. Kajti, čeprav je bilo težko, vedela sem, da ravnam prav. Vsem otrokom svetujem, naj povedo, kar jim leži na duši, naj se nekomu zaupajo ali v šoli ali kateri koli odrasli osebi, ki ji zaupajo. Oni bodo že vedeli, kako naprej. Na srečo še obstajajo zagovorniki, ki jim ni vseeno za nas in nam rade volje pomagajo. (T., 17 let)
- Lahko sem povedal, tako kot sem mislil. Sem se bolj dobro počutil. Imel sem občutek, da se mi ne more nič hudega zgoditi. Dokler nisem imel zagovornika in se z mamo še nisva navadila na bivanje brez atija, me je bilo strah, da se mi bo kaj hudega zgodilo. Sedaj me ni več strah. Tudi k atiju grem po dveh mesecih in me ni strah. (L., 14 let)
- Meni osebno se zdi »zastopna« oseba zelo dobra reč. Preden sem šla na sodišče, sem se nekajkrat sestala z zagovornico, da sva se bolje spoznali. Preden sva odšli na sodišče, sva skupaj napisali mojo izjavo, ki jo je ona na sodišču prebrala in me zastopala. Zagovornica je bila zraven, tudi ko sem odšla na osebni pogovor s sodnico, tako da ni nikakršne potrebe po strahu, saj imaš vedno zraven »zastopno« osebo, ki pomaga tebi v prid. Pri sami obravnavi je zagovornica zagovarjala moje besede in potrjevala resničnost mojih besed. (S., 10 let)
- Ko ti ostaneš brez besed, lahko zagovornik nadaljuje z besedo zate in v tvojo korist. Zagovorniki so naši prijatelji, katerim zaupamo. Zagovorništvo je zakon! (N., 13 let)
- Z zagovornico smo se na začetku dogovorili, da bomo med seboj bomo iskreni; sodelovali bomo (tudi če nam kaj ne bo ravno všeč), spoštovali bomo dogovorjeno, na sodišču ali centru za socialno delo bo zagovornica povedala natančno to, kar želiva. Vse, kar se pogovarjamo v sobici, ostane za njenimi vrati, razen tega, kar želiva, da pove naprej. (Brata S. in D.)

Opis primera: Okrepljeni glas otroka upoštevala komisija

Oče osemletnega otroka je zaprosil za postavitve zagovornika s pojasnilom, da je zaradi nenehnih nesoglasij med njim in otrokovo materjo v času večletnih postopkov odločanja o zaupanju otrok in stikih sin v tako hudi osebni stiski, da mu kljub različnim oblikam po-

Dokler nisem imel zagovornika in se z mamo še nisva navadila na bivanje brez atija, me je bilo strah, da se mi bo kaj hudega zgodilo. Sedaj me ni več strah.

moči, med drugimi tudi zdravljenje na pedopsihiatriji, ne morejo ustrezno pomagati. V šoli je postajal neobvladljiv. Menil je, da je pod hudim pritiskom in nikomur več ne zaupa. S postavitvijo je soglašala tudi mati otroka. Po proučitvi zadeve smo ugotovili, da je pobuda za postavitve zagovornika upravičena, in imenovali zagovornico.

Glede na to, da je v tem primeru sodelovanje zagovornice dolgotrajno in obsežno, bomo v tokratnem opisu predstavili le del sodelovanja, in sicer sodelovanje zagovornice v timu za usmerjanje. Za osemletnega dečka, ki je končal drugi razred osnovne šole, je bilo v tekočem šolskem letu zaradi številnih vedenjskih in čustvenih težav sodelovanje pri pouku mogoče le ob stalni navzočnosti spremljevalke, kar pa ni bilo mogoče zagotoviti tudi za naslednje šolsko leto. Zato so mu poskušali pomagati s prešolanjem na manjšo podružnično šolo, ki ima v razredu manj učencev, in hkrati začeli postopek za usmerjanje.

Na prvem timskem sestanku, ki sta ga center za socialno delo (v nadaljevanju CSD) in komisija za usmerjanje sklicala na začetku oktobra (pozabili so povabiti zagovornico), jim ni uspelo poenotiti stališč in odgovoriti na vprašanje, kakšna oblika strokovne pomoči bi bila za dečka najprimernejša. Njegovi materi so novembra sporočili, da so ugotovili, da bi bila zanj najprimernejša vključitev v razred za otroke s prilagojenim programom, in določili datum naslednje obravnave konec novembra.

Tokrat so dali zagovornici otroka besedo že na začetku sestanka. Na kratko je predstavila projekt zagovorništva in svoje zagovorniško delo z dečkom. Poudarila je, da je deček v zadnjih treh mesecih zelo napredoval, da sta po začetnih težavah z učiteljico zgradila zaupen odnos, ki konstruktivno vpliva tudi na sodelovanje pri pouku in na dečkove odnose s sošolci. Poudarila je, da je v primerjavi z lanskim šolskim letom, ko je potreboval celo spremljevalko, to pomembna pozitivna spre-

membra, ki jo je treba upoštevati, tudi zato ker deček zaradi pogostih selitev odklanja kakršno koli premestitev. Opozorila je na njegov trud in na to, da so pozitivne izkušnje, ki jih doživlja v šoli, zelo dragocena popotnica za njegov nadaljnji razvoj in odraščanje. Povedala je, da je učiteljica tudi v prihodnje pripravljena delati z dečkom, želi pa, da se ji omogoči primerna supervizija, ki bi ji zagotovila ustrezno strokovno pomoč in podporo.

Glede na to, da so bili člani tima še vedno pod vtisom negativnih informacij iz prvega tima (da ima deček izbruhe, težave, je nasilen do sošolcev ipd.), novih, pozitivnih informacij o dečku pa niso poznali, je sledila burna razprava, ki je postopno prešla v podporo sporočilu zagovornice in sprejetju potrebnih sklepov. Tako je z njenim zavzemanjem za upoštevanje volje otroka ob hkratnem upoštevanju njegove koristi zagovornica pripomogla k želeni spremembi. Med sprejetimi sklepi naj omenimo le, da je otrok nadaljeval šolanje na podružnični šoli, učiteljici so zagotovili pomoč supervizije, v primeru občutno spremenjenih razmer pa so otroku omogočili drugo obliko strokovne pomoči.

Projekt danes

Leta 2013 smo v projektu obravnavali 72 novih pobud, skupaj s tekočimi primeri iz prejšnjega leta je bilo število zagovorništev 82. Lili Jazbec, vodja projekta, v poslovnem poročilu navaja, da smo od centrov za socialno delo prejeli 30 pobud za postavitve zagovornika. Od tega je v okviru enega primera sodišče izdalo odločbo o imenovanju skrbnika za poseben primer, v petih primerih je odločbo izdal pristojni center za socialno delo, v ostalih 24 primerih pa so soglasja podpisali starši. Od 56 otrok, ki jim je bil leta 2013 postavljen zagovornik, je bilo 30 dečkov in 26 deklic. **Povprečna starost otrok je bila 10,9 leta.** Najmlajši so bili štirje otroci (trije dečki in ena deklica), stari 5 let. Najstarejši so bili štirje mladostniki (dva mladostnika in dve mladostnici), stari 17 let. Povprečno število srečanj leta 2013 je 6,2. Največ srečanj, izjemoma 41, je bilo izvedenih pri kompleksnem primeru, ki je potekal od leta 2011 in se je končal s polnoletnostjo mladostnice. Za uspešno delo pa sta bili enkrat potrebni samo dve srečanja. Včasih je dovolj, da ima otrok v težkih časih ob sebi le osebo, ki ga je pripravljena poslušati, slišati in jemati resno. Potrebuje prijatelja. Zagovornik je to. Čeprav začasno, vendar pozitivna izkušnja daje otrokom predvsem optimizem in dobro popotnico za naprej. <

Literatura

1. Čačinovič Vogrinčič, G., Kobal, L., Mešl, N., Možina, M. (2005). *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
2. Jenkole, M. idr. (2008). *Zagovornik – glas otroka*. Zbornik prispevkov za izobraževanje zagovornikov: pilotski projekt 2007-2009. Ljubljana: Varuh človekovih pravic.
3. Lamovec, T. (1998). Zagovorništvo. V *Psihosocialna pomoč v duševni stiski*, Lamovec, T., str. 139-167. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
4. Lamovec, T., Flaker, V. (1993). *Duševno zdravje v skupnosti – zagovorništvo*. Ljubljana: Socialno delo – časopis za teorijo in prakso.
5. Zaviršek, D., Zorn, J., Videmšek, P. (2002). Metoda zagovorništva v socialnem delu. V *Inovativne metode v socialnem delu: opolnomočenje ljudi, ki potrebujejo podporo za samostojno življenje*, Zaviršek, D. (ur.), Zorn, J., Videmšek, P., str. 80-122. Ljubljana: Študentska založba.
6. Jenkole, M. idr. (2012). *Posebno poročilo o Zagovorniku*. Ljubljana: Varuh človekovih pravic.